

Azərbaycan Avropa və Asiya qovşağında yerləşən, turizmin qədim tarixi ənənələri ilə zəngin olan, çoxmillətli və çoxkonfessiyalı ölkədir. Dünya iqtisadiyyatının üçüncü ixrac sektoru olan turizm yeni iş yerlərinin yaradılması və bütün dünyada cəmiyyətin tərəqqisi üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Avropa və Asiya qovşağında yerləşən Azərbaycanın, məhz bu coğrafi yerləşmə xüsusiyyəti ölkəmizin güclü turizm potensialına malik olduğunu bir daha təsdiqləyir. Azərbaycan, yalnız neft və qaz ehtiyatları ilə deyil, zəngin mədəniyyəti, unikalığı ilə seçilən nadir memarlıq abidələri, musiqisi, təbii gözəllikləri, ləziz dadı olan mətbəxi ilə tanınmış və tanınmaqdadır.

Turizm sahəsi həm bölgələrin inkişafı, həm də ölkənin iqtisadi potensialının möhkəmlənməsinə stimül verən və dünyaya inteqrasiyası üçün çox mühüm bir vasitə olduğundan, müstəqillik qazandıqdan sonra ümummilli lider Heydər Əliyev turizmin inkişaf strategiyasının hazırlanmasına ölkənin mühüm prioritetlərindən biri kimi xüsusi diqqət yetirdi. Bu istiqamətdə əsas məsələlərdən biri islahatların həyata keçirilməsi və müntəzəm olaraq qanunların qəbul edilməsi oldu. 1999-cu il iyulun 27-də Milli Məclisin qəbul etdiyi –Turizm haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu Azərbaycan Respublikasında turizm bazarının hüquqi əsaslarının bərqərar edilməsinə yönəlmiş dövlət siyasətinin prinsiplərini, turizm fəaliyyətinin əsaslarını müəyyənləşdirdi, turizm sahəsində münasibətləri tənzimləyərək, sosial-iqtisadi inkişafı təmin edən vasitələrdən biri kimi turizm ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunması qaydalarını müəyyən etdi [1]. Azərbaycan Respublikasının 2001-ci ildən Beynəlxalq Turizm Təşkilatına üzv olması bu istiqamətdə işin beynəlxalq təcrübəyə əsasən qurulmasında mühüm tarixi addım oldu [15]. Azərbaycanda turizm sənayesinin yaradılması və onun dünya turizm şəbəkəsinə inteqrasiyası sahəsində ilk ciddi addımlar atıldı. Belə ki, 2001-ci ildə ilk dəfə olaraq Azərbaycanı tam genişliyi ilə təbliğ edən "Welcome to Azerbaijan" adlı xüsusi diskini, hazırlanaraq Ümumdünya Turizm Təşkilatının (ÜTT) Baş Assambleyasına təqdim olunması və bu diskini "Turizm in Azerbaijan" adlı veb sahifəsinin yaradılması oldu. Bunun ardınca 2002-ci ildə ilk dəfə Bakıda xarici ölkələrin turizm şirkətlərinin iştirakı ilə Beynəlxalq Turizm Sərgisi təşkil olundu və ÜTT-nin dəstəyini qazandı.

Azərbaycanda turizmin əsaslı şəkildə inkişaf etdirilməsi və turizm ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunması məqsədilə ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə —Azərbaycan Respublikasında 2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı işlənib hazırlandı və Prezidentin 2002-ci il 27 avqust tarixli sərəncamı ilə təsdiq olundu [2:3]. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı (2004-2008-ci illər) —Dövlət Proqramı ilə turizm gələcək inkişaf üçüngüclü təkan oldu [4]. Turizmin inkişaf strategiyasında ulu öndər tərəfindən başlanan işlər onun layiqli davamçısı İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilməkdədir. Yenistrategiyada mədəni turizmin inkişafı əsas hədəflərdən biri kimi qeyd olunmuşdur. Turizmin inkişafında mədəni turizmin rolu böyükdür, xüsusən 1980-ci illərdən başlayaraq —mədəni turizm bir çox dövlətlərdə iqtisadiyyatın inkişafında dönüş yaratdı. İlk dəfə Mədəni turizm anlayışı termin kimi 1980-ci illərdə Avropa Birliyinin mədəni kimliyi və mədəni mirasını ortaya çıxarmaq üçün aparılan araşdırmalarda meydana gəldi. Zaman keçdikcə, mədəni turizm termin kimibeynəlxalq turizm sektorunda geniş istifadə edilməyə başlandı [17]. Mədəni turizmin də müxtəlif istiqamətləri mövcuddur. Bunlardan biri olan tarixi mədəni turizmdir. Tarixi mədəni turizm, səfər edilən hər hansı yerdə -həmin yerin əhalisi ilə, onların mədəniyyətləri, adət - ənənələri ilə tanış olmaq və onları öyrənmək üçün həyata keçirilən turizm fəaliyyətidir [17]. Mədəni turizm məkanlarına – mədəniyyət evləri, ictimai tikililər, tarixi mədəniyyət abidələri, muzeylər, teatrlar, incəsənət qalereyaları və memarlıq abidələri şamil olunan turizm növüdür. Mədəni turizm nəinki şəhərlərdə hətta kənd və qəsəbələrdə geniş yayılmaqdadır. Milli Mədəni sərəvətlərin turizmlə buçür vəhdəti bu gün turizm ilə mədəniyyət arasında bu bağlılığın —mədəni turizm anlayışının meydana çıxmasına səbəb oldu.

BMT-nin Ümumdünya Turizm Təşkilatının –Turizmdə anlayışlar sənədində mədəni turizmin anlayışı səyahət edilən ölkənin maddi və qeyri-maddi mədəni irsi ilə tanışlıq məqsədi daşıyan turizm növü kimi müəyyən edilmişdir [15]. Mədəni turizm dedikdə - mövcud regionun mədəni irsi, əhalisinin həyat tərzini, tarixini, incəsənətini, memarlığını, dinini və s. əhatə edir. Turizmin inkişafı baxımından, tarixi abidələrə və zəvaz olunmaz imkanlar vardır. Çünki səyahətə gələn hər bir insan gəldiyi ölkənin tarixi, mədəni irsi ilə yaxından maraqlanır. Ölkəmizə gələn mədəni turizm həvəskarlarını Qobustan qayaüstü rəsmləri, İçərişəhər, Şirvanşahlar sarayı və Qız qalası çox maraqlandırır. Maraqlıdır ki, biz Qız qalasını turistlərə müdafiə istehkamı kimi təbliğ ediriksə, yaponlar onu bir astrofizik obyekt kimi dəyərləndirirlər. Bundan başqa, biz mədəni turizm həvəskarlarına Atəşgahı, Yanardağı, Ramana və Mərdəkan qalalarını, yeni yaradılmış Qala Arxeoloji Etnoqrafik Muzey Kompleksini təqdim edirik. 2008-ci ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa edilərək istifadəyə verilən Qala Arxeoloji Etnoqrafik Muzey Kompleksi hazırda minlərlə yerli və xarici turistlərin gəldiyi məkanlardandır.

Tarixi abidələrin qorunub nümayiş obyektini kimi turistlərə təqdim edilməsi vacibdir. Bu ölkəmizə

turist axınını daha da gücləndirir. Azərbaycan turizm sektoru sürətlə inkişaf etməkdədir. Son illər ölkəmizdə bütövlükdə turizmin, o cümlədən mədəni turizmin inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Azərbaycanda bu istiqamətdə görülməli işlərin həcmi və vüsəti olduqca böyükdür. 2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramında da tarixi-memarlıq və mədəniyyət qoruqlarının ərazilərində müasir turizm infrastrukturunun yaradılmasına xüsusi yer ayrılıb. Azərbaycanda YUNESKO-nun (UNESCO) Maddi-Mədəni İrs siyahısına düşən İçərişəhər, Qız qalası, Şirvanşahlar sarayı, Şəki Xan sarayı, Möminə Xatun Türbəsi Qobustan qoruğu kimi abidələr artıq bütün dünyada məşhurdur [16]. Təqdirəlayiq haldır ki, 2011-ci ilin "Turizm ili elan edilməsi, əlbəttə, bu sahənin inkişafında mühüm nəticələr əldə olunmasına, Azərbaycanın qısa müddətdə dünyanın turizm mərkəzlərindən birinə çevrilməsinə şərait yaratdı.

Ölkə Prezidentinin sərəncamı ilə təsdiq edilən —Daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinin bərpası, tarix və mədəniyyət qoruqlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi və inkişafına dair 2014-2020-ci illər üzrə Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan məsələlərdən biri də mədəni irs məkanlarının turizm məqsədli istifadəsi ilə bağlıdır. Qeyd edək ki, Azərbaycanda hazırda 6308 tarix və mədəniyyət abidəsi dövlət mühafizəsindədir, 27 dövlət tarix-mədəniyyət, memarlıq, bədii və etnoqrafiya qoruğu fəaliyyət göstərir. Abidə və qoruqların bir qisminin ərazisində turizm infrastrukturunu qurulub. 2015-ci ildə bu sektorda sahibkarlıq fəaliyyəti üçün lisenziya tələbinin ləğv edilməsi, 2016-cı ildə "Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsinin qəbul edilməsi, habelə elektron vizaların verilməsi prosedurunun sadələşdirilməsini və "ASAN Viza sisteminin yaradılmasını turizm sahəsinin inkişafı üçün görülməli çoxşaxəli işlər sırasına aid etmək olar [11]. Səmərəli islahatların tərkib hissəsi sayılan fərmanlardan biri də 20 aprel 2018-ci ildə Mədəniyyət və turizm sahəsində dövlət idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamına əsasən, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ləğv edilmiş və onun əsasında Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası Dövlət Turizm Agentliyi yaradılmışdır [9]. Dövlət Turizm Agentliyinin yaradılmasından sonra turizm sənayesinin tərəqqi etməsi, daxili turizm potensialının dünya bazarına çıxarılması, eləcə də maddi-mədəni abidələrimizin turistlər üçün daha maraqlı məkana çevrilməsi istiqamətində genişmiqyaslı işlər görülməyə başlandı.

Son illər beynəlxalq turizm inkişafı, respublikamızda turizm şirkətlərinin və mehmanxanaların sayının artması, ölkəmizdə turizm sektorunun dünya standartlarına uyğun səviyyədə inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın dünya turizm bazarına inteqrasiyası istiqamətində aparılan ardıcıl işlərdəndir. Bunların hər biri bu gün Azərbaycanda turizmin inkişafına öz töhfəsini verməkdədir.

Beləliklə, aparılan təhlillər göstərir ki, müstəqil Azərbaycanın mədəniyyət siyasətində turizm öz növbəsində ölkənin mədəni irsinin dünyaya tanıtılmasında vasitəçi rolunu oynadığını sübut edir. Ümumiyyətlə, mədəni irsin dünyaya tanıtılmasında turizm sahəsinin inkişafı önəmli sayılır. Bu baxımdan ölkəmizə gələn turistlərin əksər hissəsini daha çox tarixi mədəniyyət nümunələrimiz maraqlandırır. Nəticədə turizm mədəniyyətimizin tanıtılmasında müstəsna rol oynamaqdadır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Turizm haqqında Qanunu. Bakı, Qanun, 2000
2. Azərbaycan Respublikasında 2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Qanunvericiliyi toplusu. I cild, Bakı: 2011, 521 s.
3. –Azərbaycan Respublikasında 2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı – Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı, B., 27 avqust 2002.
4. –Azərbaycan regionlarının sosial – iqtisadi inkişafının Dövlət Proqramı (2004-2008 – ci illər) – Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı, B., 11 fevral 2004.
5. Bilalov B.Ə. Turizmin tarixi. Bakı: –Mütəcim, 2008, 328 s.
6. Sultanova H. – Azərbaycan Respublikasında turizm və onun inkişafı, Bakı 2015, 475 s.
7. Azərbaycan Respublikasının –Turizm haqqında Qanunu (4 iyun 1999-cu il, №497-15 JQ).Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət və turizm qanunvericiliyi toplusu. –Avrasiya press, 2011, 522s
8. [https://az.wikipedia.org/wiki/M%C9%99d%C9%99niyy%C9%99t_Nazirliyi_\(Az%C9%99rbaycan\)](https://az.wikipedia.org/wiki/M%C9%99d%C9%99niyy%C9%99t_Nazirliyi_(Az%C9%99rbaycan))
9. [https://az.wikipedia.org/wiki/D%C3%B6vl%C9%99t_Turizm_Agentliyi_\(Az%C9%99rbaycan\)](https://az.wikipedia.org/wiki/D%C3%B6vl%C9%99t_Turizm_Agentliyi_(Az%C9%99rbaycan))
10. <https://az.wikipedia.org/wiki/Turizm11> <http://e-qanun.az/framework/33948>
11. <http://www.aztv.az/az/news/675/gencler-ve-idman-nazirliyinin-yaranmasinin-25-illiyi-tamam-olur>

12. <https://1news.az/az/news/m-d-ni-turizm-az-rbaycanda-kreativ-iqtisadiyyat-n-apar-c-inki-af-kimi-foto>
13. <https://sputnik.az/azerbaijan/20170502/410095845/turizm-haqqinda-qanun.html>
14. <https://mfa.gov.az/az/content/316/bmt-nin-umumdunya-turizm-teskilati->

Айнур Алекперова

Культурный туризм Азербайджана в период независимости.

Резюме: Статья посвящена развитию туризма в Азербайджане в период независимости. С 1991 года и по сей день важную роль в развитии туризма играют принятые законы и нормативные акты. После обретения независимости общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев уделил особое внимание разработке стратегии развития туризма, как одного из важнейших приоритетов страны, поскольку сфера туризма является очень важным инструментом как для развития регионов, так и для укрепления экономического потенциала страны и её интеграции в мир. Одним из главных вопросов в этом направлении стало проведение реформ и регулярное принятие законов. Работа, начатая великим лидером в стратегии развития туризма, продолжается его достойным преемником Ильхамом Алиевым. В новой стратегии развитие культурного туризма обозначено как одна из основных целей.

Ключевые слова: туризм, туризм в Азербайджане, культурный туризм, культура, государственная политика,

Aynur Alakbarova

Azerbaijan cultural tourism in the period of independence

Summary: The article is devoted to the development of tourism in Azerbaijan in the period of independence. The laws and regulations adopted for the development of tourism since 1991 have played an important role. Tourism stimulates both the development of the regions and the economic potential of the country and at the same time it is an important way for integrating into the world so after gaining the independence, the national leader Heydar Aliyev, paid special attention to the development strategy of tourism as one of the important priorities of the country. One of the main issues in this direction was the implementation of reforms and the adoption of laws on a regular basis. The work initiated by the great leader in the development strategy of tourism is being continued by his worthy successor Ilham Aliyev. In the new strategy, the development of cultural tourism was marked as one of the main goals.

Key words: tourism, tourism in Azerbaijan, cultural tourism, culture, state policy